

*Ганна Василівна Карась,
кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
хорового диригування імені Василя Їжака Інституту мистецтв
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ПАТРІАРХ ЙОСИП СЛІПІЙ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Стаття присвячена висвітленню діяльності архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосипа Сліпого в контексті збереження і розвитку музичної культури українців діаспори. Виокремлена багатогранна діяльність глави церкви у цьому напрямку: його візитації у різні країни світу, участь у реформуванні церковного співу і святкуваннях, розбудова духовної освіти, контакти з діячами музичної культури.

Ключові слова: архієпископ, церква, Йосип Сліпий, музична культура, діаспора.

*Анна Васильевна Карась,
кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры
хорового дирижирования имени Василия Ежа Института искусств
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника*

ПАТРИАРХ ИОСИФ СЛИПЫЙ В КОНТЕКСТЕ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ

Статья посвящена освещению деятельности архиепископа Украинской Греко-Католической Церкви Иосифа Сліпого в контексте сохранения и развития музыкальной культуры украинцев диаспоры. Выделена многогранная деятельность главы церкви в этом направлении: его визитации в разные страны мира, участие в реформировании церковного пения и празднествах, строительство духовного образования, контакты с деятелями музыкальной культуры.

Ключевые слова: архиепископ, церковь, Иосиф Сліпий, музыкальная культура, диаспора.

*Ganna Vasylivna Karas',
Candiadate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Choir Managing department of the Art Institute
at the Vasyl Stefanyk Subcarpathian National University*

PATRIARCH YOSYP SLIPYY IN THE CONTEXT OF MUSICAL CULTURE OF UKRAINIAN DIASPORA

The article is dedicated to the elucidation of archbishop of Ukrainian Greek-Catholic Church Yosyp Slipyy activity in the context of reserving and development of musical culture of Ukrainian Diaspora. Many-sided activity of the Head of church is distinguished namely: his visits of different world countries, participation in reforming of church singing and celebrations, development of spiritual education, contacts with musical cultural workers.

Key words: archbishop, church, Yosyp Slipyy, musical culture, Diaspora.

Церква, зважаючи на її організаційну стабільність, тяглість та розгалужену позарелігійну суспільну функцію, відіграла ключову роль у збереженні ідентичності й етнічності українців за кордоном, у розвитку українського музичного мистецтва, яке впродовж століть засвідчує тісна взаємодія релігії та духовної культури України. Вагомий вплив на формування і розвиток української церкви в зарубіжжі мали її ієрархи, насамперед, архієпископ Йосип Сліпий (1892–1984) – духовний провідник Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Багатогранна діяльність патріарха у справі розбудови церкви висвітлена в чисельних дослідженнях науковців України та діаспори, однак, його роль у справі збереження і розбудови музичної культури українців за кордоном залишається мало висвітленою. Стаття В. Дутчак [6], наші стаття та монографія [8;10] є одними з перших у даному напрямку. Виходячи із цього, актуальною бачиться *мета статті* – виокремлення постаті архієпископа Йосипа Сліпого в контексті української музичної культури західної діаспори. Серед *основних завдань*, які необхідно вирішити: аналіз джерельної бази з окресленої проблеми; виокремлення напрямків діяльності Й. Сліпого, спрямованих на збереження і розвиток музичної культури українців за кордоном; акцентуація її значення для сучасного культурного процесу.

Великий інтелектуал, тонкий аналітик, дослідник і вчений, аристократ духу, Йосип Сліпий був знавцем мистецтва і музики. Він розумів визначальне значення духовності, освіти і культури для збереження і розвитку української нації в умовах відсутності власної державності і поклав усе своє життя для їх відродження. Одним із основних завдань діяльності Й. Сліпого було збереження і розбудова УГКЦ. Цьому завданню підпорядковувалось все, що він робив в Україні та за її межами. Пастирські відвідини-візитації до українських громад за межами України наступник Андрея Шептицького, тоді ще митрополит, Йосип Сліпий розпочав у 1930-х роках як ректор Львівської духовної семінарії. Зокрема, у 1935 році він побував в Англії. Після визволення із сталінських тюрем (1945 – 1963) Й. Сліпий покинув СРСР, виїхав до Риму і очолив українську церкву у вигнанні, дбав про її структурне формування. Протягом 1967 – 1970-х, 1973 і 1976-го років він здійснював візитації до багатьох країн Європи, Австралії, Північної та Південної Америки з метою об'єднання українців діаспори, поживлення їхнього церковного життя, освячував новозбудовані храми, кафедри. Так, українська греко-католицька кафедра у Міс'йонес (Аргентина) була освячена Блаженнішим архієпископом Й. Сліпим у 1968 році.

Приїзд провідників української церкви в ту чи іншу країну завжди супроводжувався духовним піднесенням людей, організацією мистецьких заходів. Так, під час візитації Блаженнішого архієпископа Й. Сліпого у 1970 році до Великої Британії відбувалися численні святкові урочистості за участю кращих українських мистецьких колективів країни: хору «Гомін» (диригент Я. Бабуняк), танцювального колективу «Орлик». У Ноттінгемі відбулися Архієрейська Служба Божа та величний концерт у найпрестижнішому залі міста [15, 53]. У мистецькій частині брали участь: хор імені М. Лисенка, жіночий хор імені Лесі Українки, молодіжний оркестр СУМ, танцювальний колектив з Ноттінггема, мистецькі гуртки з Лондона, Ковентрі, Брандфорда та інших міст. З цієї нагоди були написані хорові твори, присвячені Блаженнішому [2, 136 – 137].

У Мюнхені кафедральним греко-католицьким хором від 1957 року керував Микола Філь. У 1969 році хор бере участь у ювілейних святкуваннях 10-річчя Апостольської Екзархії в Німеччині за участю архієпископа Йосипа Сліпого – Богослуженні та академії, де виконує хорові концерти Д. Борт-нянського. Під час візитації архієпископа до Мюнхена (1973) на святковому концерті співав мішаний хор св. Андрія (дир. К. Колянківська), в Архі-ереїській Божественній Літургії брали участь церковний мішаний хор (диригент М. Філь), дівочий хор «Діброва» (диригент М. Гарабач), соло виконував Богдан Шарко [7, 89].

Провідним жіночим хором Канади є «Веснівка» із Торонто, заснований у 1965 році при Свято-Миколаївській школі Квіткою Зорич-Кондрацькою, випускницею Торонтонського університету. Колектив – один із найактивніших пропагандистів української культури в діаспорі, брав участь у св. Літургії у Свято-Миколаївській церкві під час приїзду патріарха Йосипа Сліпого в Торонто. Українська громада Вінніпега вітала кардинала Й. Сліпого у приміщенні «Просвіти» (1968).

Парафіяльний хор церкви св. Варвари у Відні під керівництвом Андрія Гнатишина не тільки забезпечував співом церковні обряди, але постійно підтримував контакти з українським середовищем, виступав на концертах. Одним із концертних напрямків колективу були виступи на честь духовних ієрархів, у т. ч. з нагоди візитації до Відня кардинала Йосифа Сліпого (1970), на честь його 80-річного ювілею (1972).

Про велику повагу і любов українців до архієпископа Йосипа Сліпого свідчать численні святкування його ювілеїв. У Святій Літургії та концерті на честь його 70-ліття 18 березня 1962 року у Сієтлі (Вашингтон) брав участь український католицький хор з Ванкувера (Канада) під керівництвом Михайла С. Пукіша [13]. У 75-річчя від дня народження та 50-річчя священства верховного архієпископа кардинала Йосипа Сліпого святковий концерт відбувся 17 грудня 1967 року в залі «Корто» в Парижі за участю кафедрального хору храму св. Володимира (диригент В. Дратвінська), співаків М. Скала-Старицького, У. Чайковської, О. Андрієшин, піаніста Ж. Вернера [3, 22 – 23]. З цієї ж нагоди, за участю патріарха у грудні 1957 року в Торонто відбулася святкова академія. Її програму, побудовану на творах української класики та композиторів діаспори (хорові твори Д. Бортнянського, М. Лисенка, А. Гнатишина; камерні вокальні та інструментальні твори К. Стеценка, В. Барвінського, І. Левицького, М. Гайворонського), виконували провідні солісти та мистецькі колективи Канади (Й. Гошуляк, Р. Росляк, М. Кравців-Барабаш, З. Лавришин, хори «Прометей», «Діброва», церковні хори) [21]. До ювілею 75-річчя кардинала Йосипа Сліпого композитор Андрій Гнатишин пише кантату «Вітай нам, кардинале» для мішаного хору на власні слова (1967). У 80-річчя від дня народження патріарха в 1972 році у містах Волвергемптоні, Ноттінгемі (Англія) святкові комітети приготували Служби Божі за участю хору імені М. Лисенка із Ноттінгема (диригент О. Пицко) та ювілейні концерти, домінантою яких була українська хорова музика [2, 139 – 144]. У центрі музичного життя Клівленда (США) був хор «Дніпро» (диригент Є. О. Садовський), який брав участь у концерті, присвяченому 80-літтю патріарха Й. Сліпого у Пітсбургу (1972).

На початку 1950-х років у Німеччині виокремлюється діяльність кількох українських хорів. В урочистих академіях на честь архієпископа Йосипа Сліпого та Архієрейській Літургії у Фрауенкірхе у Мюнхені в 1969, 1977 роках брали участь кращі українські хори Німеччини [кафедральний хор з Мюнхена (диригент М. Філь), дівочий хор «Діброва» (диригент М. Гарабач), молодіжний хор з Нового Ульму (диригент В. Гавриленко), Італії (хор сестер-служебниць з Рима), Австрії (хор церкви св. Варвари з Відня, диригент А. Гнатишин), Нідерландів («Візантійський хор» з Утрехту, диригент М. Антонович] та інші. Варто зазначити, що «Візантійський хор» здійснив у 1977–1980 роках численні концерти на честь кардинала Й. Сліпого. Знаменними для українців діаспори були ще два ювілеї Й. Сліпого – 85-ліття від дня народження та 60-ліття ієрейських свячень патріарха (1977), які відзначалися Богослуженнями в українських церквах та святковими концертами. Організатором та учасником цих святкувань у Лондоні був співак, бандурист, менеджер культури Володимир Луців [4, 131].

Велику увагу присвячував архієпископ підготовці духівництва, розбудові духовних освітніх інституцій, складовою частиною навчання в яких був церковний спів, історія церковної музики. Ним, зокрема, було засновано Український католицький університет імені св. Климентія Папи (УКУ) у Римі (1963), який, ставши потужним культурним і морально-виховним центром християнства, відіграв значну роль у збереженні української музичної культури. УКУ мав п'ять факультетів: богословський, філософсько-гуманістичний, медично-фармацевтичний, права та суспільних наук [11, 302], філії у Лондоні, Вашингтоні, Буенос-Айресі, Чикаго, Філадельфії та ін. У 1970 – 1982 роках лекції з української церковної музики тут читав Ігор Соневицький, спеціально прилітаючи із США, мав виклади Мирослав Антонович з Голландії. При Лондонській філії УКУ (1979) діють вечірні курси української мови та українознавства, науково-популярні доповіді, існують бібліотека та Секція митців і мистецтвознавців [12, 54]. Як повідомляв професор П. Цимбалістий, у 1981/1982 – 1986/1987 навчальних роках тут був відділ музики, де читав лекції музикознавець Аристид Вирста з Парижа, зокрема «Сучасна українська музика» (з нотними прикладами) [19; 20].

Музичній освіті приділялася увага в інших духовних навчальних закладах діаспори. Від 1897 року згідно з окремим актом Папи Льва XIII у Римі діє Українська Папська Колегія св. Йосафата, в якій готують священників для України та діаспори [14]. Верховний архієпископ Й. Сліпий був частим гостем колегії, слухав співи семінаристів.

Важливу роль відіграв архієпископ Й. Сліпий у реформуванні церковного співу в Галичині [8] і діаспорі. На X сесії Архієпархального Синоду 18 квітня 1941 року у Львові був прочитаний і обговорений проект Декрету про церковний спів та студії над Ірмологіоном з 1700 року і прийнятий на XI сесії 25 квітня. В обговоренні проекту Декрету Й. Сліпий брав активну участь, демонструючи знання та професійний підхід до хорової справи. Усвідомлення найвищою ієрархією УГКЦ необхідності програми розвитку церковного співу в Галичині є свідченням турботи про піднесення його рівня. Однак Друга світова війна та ліквідація УГКЦ не дали зреалізувати цих намірів, їх намагалася зреалізувати

діаспора. Другий Ватиканський Вселенський Собор (1963 – 1965), враховуючи сучасні потреби життя людства, закликав до взаємної толеранції конфесій, реформ і компромісу в церковних традиціях і практиках. Це знайшло відгук у практичному житті української церкви в діаспорі. Для Східних Церков (в тому числі і для Української Католицької Церкви) Собор ухвалив окремий Декрет «Конституцію для Східних Церков», на підставі якого 14 грудня 1966 року в Римі була скликана конференція нашого Єпископату під проводом Верховного Архієпископа Йосипа Сліпого. На ній було обговорено ряд питань, в тому числі справу Богослужень, літургійної мови, введено вживання української розмовної мови, проведено деякі скорочення в Службі Божій, намічено реформування церковного співу. Саме з цією метою при Єпархіях були створені Літургійні комісії, зокрема при Чиказькій кафедрі у США, до складу якої ввійшов Мирон Федорів [9;17;18]. Одним із завдань комісії було збереження традиційного самолівкового співу, щоб він «не пропадав, але жив і розвивався під різними видами: одноголосо, двоголосо чи в хорових опрацюваннях, що найвимовніше виявляло б назовні багатство й красу нашого обряду» [18, 8].

Зримою наслідком праці Й. Сліпого залишився Собор св. Софії, побудований і висвячений ним у Римі (1969). Цей храм – не тільки символ віри і молитви, але й величі українського мистецтва, в т. ч. музичного.

Українська церква в діаспорі стала центром організації величного відзначення 1000-ліття хрещення Руси-України (1988). В числі ініціаторів-організаторів святкування цього величного ювілею був Й. Сліпий. І хоча патріарх не дожив до нього, його справа та ім'я були відображені в цій події. Так, цілоденна українська школа у Торонто взяла собі ім'я патріарха Йосипа Сліпого і в липні 1988 року влаштувала концерт «Тисячоліття хрещення України», який кілька разів представляла в місті. Музику до окремих частин концерту написали А. Малет, Н. Лецишин, музичне оформлення здійснював М. Горіх.

Архієпископ Й. Сліпий підтримував контакти з діячами музичної культури. Він листувався з відомим диригентом і музикознавцем Мирославом Антоновичем з Нідерландів. Збереглося 27 листів архієпископа в архіві диригента в Інституті літургійних наук УКУ у Львові [1]. В особистому архіві відомого диригента і музикознавця Павла Маценка в «Осередку Української Культури й Освіти» у Вінніпезі (Канада) теж зберігається епістолярій Й. Сліпого. Особисте листування архієпископа із Володимиром Луцівим (Велика Британія) сьогодні міститься в архіві митця у м. Надвірна [5]. Надаючи великого значення ролі музичного мистецтва у вихованні молоді, Й. Сліпий пише до адміністратора Школи кобзарського мистецтва у Нью-Йорку М. Чорного-Досінчука про збереження бандурного мистецтва [5, № 21]. Архієпископ цікавився діяльністю мистецьких колективів діаспори. При Осередку Спілки Української Молоді Америки імені Пилипа Орлика в Детройті (США) у 1957 році була зорганізована Капела бандуристок під мистецьким керівництвом Петра Потапенка, одного із диригентів Капели бандуристок імені Тараса Шевченка [16, 48 – 69]. З нагоди 20-ліття заснування капели архієпископ Йосип Сліпий надіслав своє привітання з Риму [16, 66 – 69].

Преса української діаспори культурологічного напрямку приділяла увагу висвітленню діяльності архієпископа. Так, ілюстрований журнал українського життя для молоді і старших «Екран» (Чикаго, США), інформуючи про різноманітні святкування, описував відзначення ювілею 40-річчя Єпископської хіротонії Блаженнішого Йосипа Сліпого, Глави Помісної української греко-католицької церкви у Святій Софії в Римі в 1979 році, Ч.121 – 122 описували ювілейні святкування у Римі (1982) на честь 90-ліття від дня народження патріарха Й. Сліпого, Ч.141 – 143 за 1988 рік розкривали роль української церкви, її священників і вплив Головного архієпископа Йосипа Сліпого на духовне відродження української спільноти на поселеннях.

Діячі української музичної культури причетні до особливих акцій, пов'язаних із архієпископом Й. Сліпим. Згаданий вище Володимир Луців виступав у 1992 році координатором перепоховання у Львові тлінних останків патріарха Йосифа Сліпого, присвяченого 100-річчю від дня народження Ісповідника віри, та координатором програми святкової академії з цієї нагоди у Львові [4, 183 – 198]. Організація і підготовка перевезення мощей патріарха Йосипа, що тривала кілька місяців, вимагала співпраці багатьох людей різних галузей і стала великою подією не тільки в релігійному, але й культурному та політичному житті України.

Підсумовуючи, слід відзначити, що багатогранна діяльність архієпископа Й. Сліпого була спрямована на збереження української національної ідентичності, розбудову УГКЦ, збереження музичної культури українського народу. Вона відбувалася у наступних напрямках: пастирських відвідинах-візитаціях українських громад у різних країнах світу, складовою яких був церковний спів та концерти за участю кращих мистецьких сил діаспори; святкуваннях ювілеїв патріарха; розбудові духовних освітніх інституцій; реформуванні церковного співу; відзначенні 1000-ліття хрещення Руси-України, контактах з діячами музичної культури. Значення цієї діяльності для сучасного культурного процесу важко переоцінити, адже вона є прикладом для нинішніх духовних пастирів, продовжується в діяльності як окремих особистостей, так і багатьох інституцій.

Література

1. Архів М. Антоновича. Інститут літургійних наук УКУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ils.org.ua/index.php?option=com_content&view=category &layout=blog&id=13&Itemid=25](http://www.ils.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=13&Itemid=25).
2. В молитві і пісні з Остапом Пицком [автор-упоряд. М. Пінковська]. – К.: Vona mente, 2005. – 191 с.
3. *Ващишин М.* Остап Бобикевич : публіц. нарис / М. Ващишин. – Львів : Червона калина, 2003. – 195 с.
4. Від Бистриці до Темзи : спогади, документи, публікації, листи [В. Луців] і [упорядкув., вступ. ст., літ. запис О. Жарівського]. – Львів : Дивоцвіт, 1999. – 608 с.
5. *Луців Володимир.* Кореспонденція з українськими церковними чинниками / Володимир Луців / [Папка № 4] // Музей історії Надвірнянщини.
6. *Дутчак В.* Діяльність кардинала Й. Сліпого в українському зарубіжжі (на матеріалах мистецького архіву Володимира Луціва) / В. Дутчак // Кардинал Йосип Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 142–149.

7. *Жила В.* Апостольський Екзархат у Німеччині і Скандинавії : до 30-річчя заснування Екзархату та інтронізації першого Екзарха Преосв. Кир Платона Корниляка = Das apostolische Exarchat in Deutschland und Skandinavien / В. Жила. – Мюнхен : Укр. Християнський Рух, 1989. – 394 с.
8. *Карась Г.* Йосип Сліпий і проблеми розвитку церковної музики в Галичині в ХХ ст. / Г. Карась // Кардинал Йосип Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С.166–171.
9. *Карась Г.* Музикознавча діяльність Мирона Федоріва на полі реформування церковного співу в контексті декретів Другого Ватиканського Собору / Г. Карась // Україна і Ватикан : до і після Другого Ватиканського собору : наук. зб. – К. : УАР, 2013. – С. 372–380.
10. *Карась Г.* Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття : моногр. / Г. Карась. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. – 1164 с.
11. *Костів К.* Еміграція, Друга світова війна й роки після неї / К. Костів // Животко А. Історія української преси [з передмовою К. Костева = Geschichte des ukrainischen Zeitungswesens] / А. Животко. – Мюнхен: Український технічно-господарський інститут, 1989–90. – С. 289–308.
12. *Кравець Р.* Українці у Великобританії / Р. Кравець // Українська діаспора. – Київ – Чикаго: Інститут соціології НАН України, Редакція Енциклопедії української діаспори при НТШ (США), 1994. – Ч. 5. – С. 45–57.
13. *Луців Ф.* Св. Літургія й Концерт в честь Митрополита Спіпого в Сієтлі, Вашингтон / Ф. Луців // Свобода. – 1962. – 26 трав. – Ч.100.
14. *Мудрий С.* Нарис історії української папської колегії св. Йосафата в Римі / о. Софрон С. Мудрий, ЧССВ. – Рим : Вид-во о. Василіан, 1984. – 197 с.
15. *Рафалюк П.* Спогади : в 45-ліття заснування Ноттіггамського відділу Союзу Українців у Великій Британії / П. Рафалюк. – Ноттіггам, Велика Британія, 1994. – 143 с.
16. *Репета Є.* Осередок Спільки Української Молоді Америки ім. Пилипа Орлика / Є. Репета // З Христом у нове тисячоліття: 50-ліття Спільки Української Молоді в Детройті. 1950 – 2000 ;[ред. кол.: голова Є. Репета]. – Detroit, USA: Published by Detroit Branch of Ukrainian Youth Association, 2001. – С. 20–89.
17. *Федорів М.* Віднова, реформа чи змаг до справжнього українського обряду по формі і змісту / М. М. Федорів. – Чикаго, 1971. – 64 с.
18. *Федорів М.* Напрявні праці літургічної комісії для українського церковного співу й церковних практик / М. М. Федорів. – Чикаго: Накладом Літургічної Комісії при Укр. Кат. Єпархії св. О. Миколая в Чикаго, 1968. – 64 с.
19. *Цимбалістий П.* Звіт діяльності філії УКУ за академічний рік 1981–1982 / П. Цимбалістий // Визвольний Шлях. – Лондон, 1983. – Кн. № 4 / 421. – С. 508–511.
20. *Цимбалістий П.* Звіт діяльності філії УКУ за академічний рік 1986–1987 / П. Цимбалістий // Визвольний Шлях. – Лондон, 1988. – Кн. № 4 / 481. – С. 502–507.
21. Ювілейний концерт у пошану його блаженства Верховного Архієпископа Кардинала Йосипа Сліпого 1892–1917–1969 : Буклет. – Торонто : Централь Українців Католиків Торонто-тонської Єпархії. –10 грудня, 1967.